

1918–1940 M. STATYBOS TERMINIJOS DŪRINIŲ DARYBOS POLINKIAI

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjami statybos srities mokslinėje literatūroje, publikuotoje 1918–1940 m., vartojami gimininiai statybos terminai dūriniai. Tarpukario Lietuvoje sparčiai plėtojosi statybos sektorius, atsirado daug naujų realiųjų, kurioms pavadinti buvo padaryta daug naujų terminų, iš jų – ir dūrinių. Šio laikotarpio statybos terminijos ir visos šios profesinės kalbos formavimuisi didelę reikšmę turėjo išskirtinės asmenybės: Kazimieras Vasiliauskas, Jonas Šimoliūnas, Pranas Morkūnas, Anatolijus Rozenbliumas, Pranas Jodelė, Jonas Kiškinas, Juozas Gabrys ir kt. Šie statybos inžinieriai ne tik atliko reikšmingus mokslinius tyrimus, rašė straipsnius ir knygas, mokė jaunimą, bet ir praturtino statybos terminiją. Iš 33 statybos mokslinio stiliaus leidinių ir straipsnių išrinktų gimininių terminų kiekybiniai duomenys rodo, kad dūryba tarpukariu buvo svarbus statybos terminų darybos būdas: skaitytoje literatūroje rasti 262 gimininiai statybos terminai dūriniai. Greta kai kurių dūrinių pateikti vokiški atitikmenys sudaro prielaidą lietuviškus dūrinius vertinti kaip dalinius ar visiškuosius vertinius.

Nors apskritai lietuviškų sudurtinių terminų darybai būdingi visi pagrindiniai dabartinės lietuvių kalbos dūrinių darybos tipai, tiriant 1918–1940 m. gimininius statybos terminus dūrinius, nustatyta, kad jie padaryti pagal 10 darybos tipų. Produktiviausios kalbos dalys, kuriomis paremti gimininių statybos terminų dūrinių sandai, yra daiktavardis, veiksmažodis ir būdvardis. Dūrinių, kurių vienas sandas būtų paremtasrieveiksmiu, skaitvardžiu ir įvardžiu, yra tik keletas. Taigi, nors tarpukario Lietuvos statybos terminijos dūrinių daryboje dalyvauja tos pačios kalbos dalys, kaip ir XX a. II pusės terminų daryboje, aptariamojo laikotarpio statybos terminijos dūryba nepasižymi didele šių kalbos dalių kombinacijų įvairove. Iš tirtos medžiagos nustatyta, kad daugumos to meto gimininių statybos terminų dūrinių antrasis sandas yra daiktavardinis. Tokie dūriniai sudaro net 85 proc. visų dūrinių. Daug mažiau dūrinių yra su veiksmažodiniu antruoju sandu ir tik vienas – su būdvardiniu. Ištyrus medžiagą nustatyti tokie statybos terminijos dūrinių darybos tipai ir gauti tokie kiekybiniai duomenys: darybos tipui *daiktv.* + *daiktv.* priklauso 52,9 proc. visų užfiksuotų dūrinių; *būdov.* + *daiktv.* – 23,2 proc. visų dūrinių; *daiktv.* + *veiksmaž.* – 14,1 proc.

dūrinių; *veiksmaz.* + *daikt.* – 4,6 proc. dūrinių; *skait.* + *daikt.* – 1,9 proc., *priev.* + *veiksmaz.* – 1,5 proc.; *priev.* + *daikt.* – 0,8 proc.; *daikt.* + *būd.* – 0,4 proc.; *įvard.* + *daikt.* – 0,4 proc.; *skait.* + *veiksmaz.* – 0,4 proc.

Terminų, kurie pasikartotų skirtinguose šaltiniuose, užfiksuota nedaug, todėl ir fonetinių bei morfologinių variantų to laikotarpio statybos terminijoje nėra gausu. Iš labiausiai paplitusių ir pasižyminčių variantiškumu visų pirma minėtinas *gelžbetonis*. Nors daug 1918–1940 m. moksliniuose statybos tekstuose vartotų dūrinių taip ir liko vadinamieji tekstiniai terminai, dalis dūrinių vartojama ir dabartinėje mokslo kalboje, yra įtraukiami į terminų žodynus ir kitus terminografijos išteklius. Taigi nagrinėto laikotarpio dūriniai svarbūs ne tik kalbos istorijai, terminologijos raidai, bet ir šiuolaikinei statybos terminijai.

ESMINIAI ŽODŽIAI: darybos tipas; dūrinys; fonetinis variantas; gimininis terminas; morfologinis variantas; statybos mokslo kalba.

LINA RUTKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

l.rutkiene@gmail.com